

17/01/01/2539
ต้นฉบับงานวิจัย เอกสารสรุปการสัมมนาวิจัย
ใช้แล้วไปดส่งคืน หน้า 1

เอกสารสรุปการสัมมนาวิจัย

เรื่อง

**กรอบความรู้ศึกษา: การวิจัยเพื่อความผาสุก
ของครอบครัวไทย**

วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ.2539

ณ ห้อง กมลมาศ โรงแรมสยามซิตี้ กรุงเทพมหานคร

โดย มูลนิธิสถาบันของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ผู้ดำเนินโครงการ

รศ.ดร.รุจา ภูไพบูลย์

รศ.พญ.นิตยา คชภักดี

ต้นฉบับงานวิจัย เอกสาร ม.เกษตรเดียว
ใช้แล้วโปรดส่งคืน ฝ่าย 1

คำนำ

ประเทศไทยตระหนักถึงความสำคัญของสถาบันครอบครัวที่เป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญที่สุดของมนุษย์ ที่มีอิทธิพลต่อการเจริญเติบโตและการตลอดชีวิต โดยในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ระบุนโยบายที่จะเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวไทยควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ แต่ยังคงขาดองค์ความรู้ที่ชัดเจนที่จะช่วยชี้นำแนวทางการพัฒนาครอบครัว คณะผู้ดำเนินโครงการจึงได้จัดทำโครงการสัมมนาวิจัยครอบครัวศึกษาขึ้น โดยขอรับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) ประเภททุนส่งเสริมการก่อตัวของกลุ่มวิจัย คณะผู้ดำเนินการจึงใคร่ขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยที่สนับสนุนการดำเนินการครั้งนี้ ทั้งด้านงบประมาณและคำแนะนำในการดำเนินการที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการประชุมเป็นอย่างยิ่ง

นอกจากนี้ใคร่ขอขอบคุณวิทยากรผู้ทรงเกียรติและผู้เข้าร่วมประชุมทั้งจากสถาบันและองค์กรต่างๆที่ร่วมแสดงความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ รวมทั้งเจ้าหน้าที่สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว และนักศึกษาพยาบาลมหาบัณฑิต โรงเรียนพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล ที่เป็นกำลังสำคัญในการจัดการประชุมครั้งนี้

รศ.ดร.รุจา ภูไพบูลย์
รศ.พญ.นิตยา คชภักดี

สารบัญ

คำนำ	ก
สารบัญ	ข
วัตถุประสงค์โครงการ	ค
กำหนดการสัมมนาวิจัย	ง
สรุปคำกล่าวเปิดและคำบรรยายเรื่อง	1
แนวทางการดำเนินการของสกว.	
โดย ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช	
สรุปสาระการอภิปรายหมู่เรื่อง การส่งเสริมความสุขของ	3
ครอบครัวไทย : แนวคิดการวิจัยในอนาคต	
รศ.ดร. ภัสสร ลิมานนท์	3
รศ. วิมลศิริ ชำนาญเวช	5
ศ.ดร. จรรยา สุวรรณทัต	7
รศ.พญ. นิตยา คชภักดี	10
คุณ ศรีสว่าง พัววงศ์แพทย์	13
น.พ.ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานติ	15
เอกสารประกอบการนำเสนอบทความเรื่อง การเปลี่ยนแปลง	17
ลักษณะครอบครัวไทย:ผลกระทบต่อความสุขของครอบครัว	
รศ.ดร. รุจา ภูไพบูลย์	
สรุปผลการสัมมนาและข้อเสนอแนะ	26
ภาคผนวก	31
รายชื่อผู้ร่วมประชุม	32
รายชื่อผู้สังเกตการณ์	33
The General Family Survey	34

วัตถุประสงค์โครงการสัมมนาวิจัย
เรื่อง ครอบครัวศึกษา: การวิจัยเพื่อความสุขของครอบครัวไทย
วันที่ 1 พฤศจิกายน 2539
ณ ห้องกลมมาศ โรงแรมสยามซิตี้ กทม.
โดย
รศ.ดร.รจนา ภูไพบูลย์
รศ.พญ.นิตยา คชภักดี

วัตถุประสงค์ :

1. เพื่อเปิดโอกาสให้นักวิจัยตรวจสอบความเป็นไปได้ของการทำวิจัยร่วมกัน
2. เพื่อหาข้อสรุปหัวข้อองค์ความรู้การวิจัยครอบครัวที่สำคัญ และจำเป็นในปัจจุบัน
3. เพื่อระบุแนวทางการทำวิจัยร่วมกันในสหสาขาวิชาในอนาคต

กำหนดการสัมมนาวิจัย

เรื่อง

กรอบครวัศึกษา : การวิจัยเพื่อควมผาสูกของกรอบครวัไทย
ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

1 พฤศจิกายน 2539

ณ ห้องกมลมาศ โรงแรมสยามซิตี้ กรุงเทพมหานคร

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 104

08:00-08:30 ลงทะเบียน

08:30-08:45 พิธีเปิดโดย ศ.นพ. วิจารณ์ พานิช (ผู้อำนวยการ สกว.)

08:45-10:30 การอภิปรายหมู่ เรื่องการส่งเสริมความผาสุกของครอบครัวไทย : แนวคิดการวิจัย
ในอนาคต โดย: รศ.ดร.ภัสสร ลิมานนท์

ศ.ดร.จรรจา สุวรรณทัต

รศ.วิมลศิริ ชำนาญเวช

รศ.พญ.นิตยา ทชภักดี

คุณ ศรีสว่าง พัววงศ์แพทย์

น.พ. ขงยทธ วงศ์ภิรมย์ศานติ

ดำเนินการโดย : ผศ.ดร.จริยา วิทยสุภร

10:30-10:45 พักร่างกาย

10:45-12:00 อภิปรายต่อ

12:00-13:00 พักอาหารกลางวัน

13:00-13:45 นำเสนอบทความ เรื่อง การเปลี่ยนแปลงลักษณะครอบครัวไทย: ผลกระทบ
ต่อความผาสุกของครอบครัว

โดย รศ.ดร. รุจา ภูไพบูลย์

13:45-14:30 อภิปรายกลุ่ม เรื่อง แนวทางการวิจัยครอบครัวสามมิติ

ดำเนินการอภิปรายโดย รศ.ดร.รุจา ภูไพบูลย์

14:30-14:45 พักร่างกาย

14:45-15:30 อภิปรายต่อ

15:30-16:30 **สรุปแนวทางการดำเนินการวิจัยครอบครัวเชิงสหมิติ**

โดย รศ.ดร.รุจา ภูไพบูลย์

รศ.พญ.นิตยา กชภักดี

สรุปคำกล่าวเปิดและบรรยายในการสัมมนาวิจัยครอบครัวศึกษา

เรื่อง

แนวทางการดำเนินการของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดย ผู้อำนวยการสกว.

ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช

1 พฤศจิกายน 2539

ณ โรงแรมสยามซิตี้ กทม.

สำนักงานกองทุนสกว.เป็นกองทุนที่มุ่งสนับสนุนการดำเนินการวิจัยที่ตอบสนองกับความต้องการของประเทศ เน้นชุดโครงการที่มีผลต่อนโยบายและการพัฒนาประเทศ

กองทุนนี้จะพิจารณาให้ทุนเมื่อโครงการวิจัยที่เสนอมีความชัดเจนของภาพรวม มากกว่าการให้ทุนรายย่อยที่มีความกระจัดกระจายขององค์ความรู้ และควรเป็นการวิจัยร่วมกันระหว่างสถาบันหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ไม่เป็นโครงการที่ทำวิจัยอยู่ในเพียงสาขาวิชาใดวิชาหนึ่ง และผลที่ได้จากการวิจัยควรเป็นประโยชน์แก่ผู้ใช้(user) ดังนั้นการสัมมนาครั้งนี้จึงเชิญผู้ใช้เข้ามาร่วมแสดงความคิดเห็น

การดำเนินการในการสนับสนุน”ทุบวิจัยและพัฒนา” จะประกอบด้วย 4 ขั้นตอนหลักได้แก่

1. การค้นหากรอบแนวคิดของการวิจัย คำถามคือกรอบแนวคิดคืออะไร?
2. การตรวจสอบสภาพองค์ความรู้ที่มีอยู่ในปัจจุบัน (ในโลก และ เฉพาะในประเทศไทย)
3. การจัดประชุมนักวิจัยในกลุ่มที่เกี่ยวข้อง ประมาณ 30 - 50 คน เพื่อช่วยตรวจสอบความเหมาะสมของสิ่งที่ได้มีการทบทวนวรรณกรรมและเอกสารต่างๆที่ประมวลเป็นองค์ความรู้ เป็นการรวมนักวิจัยจากหน่วยงานต่างๆ ผู้ใช้ มีการจัดวางลำดับความสำคัญ ทำให้สามารถระบุได้ว่ามีนักวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ไหน อย่างไร
4. ประกาศให้ผู้สนใจเสนอ Concept Paper ให้คนทั่วไปที่สนใจและเกี่ยวข้องมีส่วนร่วมมากที่สุด เป็นการทำงานร่วมเป็นสหสาขาวิชา โดยจัดให้มีผู้ประสานงานโครงการ

การจัดประชุมครั้งนี้ เป็นการประชุมเพื่อให้ได้ Conceptual Framework และตรวจสอบสภาพปัจจุบันของครอบครัว ให้ที่ประชุมร่วมตรวจสอบว่ากรอบแนวคิดวันนี้มีความแม่นยำเพียงพอหรือไม่ หากยังไม่เพียงพอควรมีการกำหนดหัวข้อที่ต้องการไปศึกษาทบทวนวรรณกรรม แบ่งกันไปศึกษา แล้วมาประชุมใหม่ ในที่สุดจะเกิดชุดโครงการวิจัย “เด็กและครอบครัว” ซึ่งรวมถึงเยาวชนด้วย และจะเกิดเครือข่ายการวิจัยขึ้นในที่สุด

สุดท้าย สกว. สนับสนุนการประชุมนี้เพื่อระดมคนมาร่วมทำงาน ต้องการความคิดเห็นจากผู้
ร่วมประชุมเกี่ยวกับสิ่งที่ควรจะทำเพื่ออนาคต ให้นักวิจัยมีจุดมุ่งหมายร่วมกับสกว.ระยะยาว และ
ทำงานร่วมกันในอนาคต (ตลอดชีวิตการทำงาน)

การสัมมนาวิจัย
เรื่อง ครอบครัวศึกษา: การวิจัยเพื่อความผาสุกของครอบครัวไทย
ภายใต้การสนับสนุนของ สกว.
วันศุกร์ที่ 1 พฤศจิกายน 2539
ณ. ห้องกลมมาศ โรงแรมสยามซิตี ถนนศรีอยุธยา กรุงเทพมหานคร

โดย รศ ดร ภัสสร ลิมานนท์
 (ผู้อำนวยการสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)

ลักษณะของข้อมูลประชากรซึ่งพบว่า ในระดับโครงสร้างของประเทศไทยพบว่า โครงสร้างด้านอายุ มีการเปลี่ยนแปลงไป คือมีเด็กเกิดน้อยลง ผู้ใหญ่วัยแรงงานค่อนข้างมากและผู้สูงอายุมีจำนวนเพิ่มสูงขึ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่ได้มีความหมายเพียงการนำไปวางแผนประชากรในการดูแลประชากร ตามกลุ่มอายุต่างได้อย่างไรเท่านั้นยังมีความหมายในระดับจุลภาค คือระดับครอบครัว ซึ่งพบว่าภาระที่พ่อแม่ดูแลลูกจำนวนมากลดน้อยลง มีการลงทุนในด้านการศึกษา การอบรมเลี้ยงดูบุตรมากขึ้น และยังพบว่าผู้สูงอายุมีอายุยืนยาวขึ้นและอาศัยอยู่ในครอบครัว จะได้รับการดูแลอย่างไรในอนาคต และจากการเชื่อมโยงข้างต้นจะพบปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัวที่มีการเปลี่ยนแปลงในระดับจุลภาคจากการสำรวจตั้งแต่ปี 1964 พบว่าผู้หญิงไทยมีจำนวนบุตรโดยเฉลี่ย 6 คน ในปัจจุบันเฉลี่ยครอบครัวละ 2 คนเท่านั้น และจากการสำรวจสำมะโนประชากรปี 1960 พบว่า สัดส่วนของเด็กที่เป็นภาระของผู้ใหญ่ 100 คนมีจำนวน 92 คน เหลือเพียง 49 คนในปี 1990 โดยที่สัดส่วนของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

ในการสำมะโนประชากรครั้งสุดท้ายในปี 1990 จำนวนบ้านที่แฉ่งนับได้เพิ่มจาก 8 ล้านครัวเรือน (ปี 1980) เป็น 12 ล้านครัวเรือน ได้คาดประมาณว่า จำนวนหัวหน้าครอบครัวจะเพิ่มเป็น 16 ล้านในอีก 2 ปีข้างหน้า สาเหตุเพราะครอบครัวที่มี พ่อ แม่ ลูก อยู่ด้วยกันมีแนวโน้มลดลงเล็กน้อย ในขณะที่ครอบครัว Single headed household คือครอบครัวที่อาจเกิดจากการหย่า แยก หม้าย เพิ่มขึ้น ซึ่งเชื่อมโยงถึงสภาพครอบครัว สถานภาพของครอบครัว และการเกิดครอบครัวใหม่ในสังคมไทย อาจพบแม่ต้องเลี้ยงดูลูกเพียงลำพังจากการหย่าร้างมากขึ้น

นอกจากนี้ยังพบว่าจำนวนสมาชิกในครอบครัวจะลดน้อยลงไปเรื่อยๆ ซึ่งสมัยก่อนพบว่าประมาณ 6 คนต่อครัวเรือน แต่ปัจจุบันพบว่าเฉลี่ยประมาณ 4.4 คนต่อครัวเรือน ทำให้มองเป็นว่ามี การเปลี่ยนแปลงในด้านรูปธรรม คือ ขนาดครอบครัว จำนวนครอบครัว ซึ่งในขณะที่ครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลง ขณะเดียวกันสภาพเศรษฐกิจ สังคม ก็มีการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน และอาจเกิดขึ้นเร็วกว่า ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปของนามธรรมตามมา โดยเฉพาะ สัมพันธภาพของสมาชิกในครอบครัว

ครัว จากการย้ายถิ่นของวัยแรงงานที่เข้าทำงานในเมือง เกิดจากเปลี่ยนแปลงทางสภาพเศรษฐกิจ แต่
ยังส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านครอบครัว ความเป็นอยู่บุตรหลาน ดังนั้นผู้ที่ทำงานด้านครอบครัว
จะต้องใส่ใจอย่างมากเพราะมีการเชื่อมโยงไปถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมการพัฒนา
ทางด้านเศรษฐกิจและสังคมตามมาเพราะสังคมส่งผลกระทบแต่สุดท้ายสภาพเศรษฐกิจสังคมจะปรับ
ตามสภาพประชากรที่เหลือน้อยในพื้นที่สิ่งที่พบอีกประการหนึ่งคือ ผู้สูงอายุจะถูกโอนให้เป็นภาระใน
เรื่องการดูแลรักษาพยาบาลโดย Nursing Home หรือโรงพยาบาลสำหรับผู้ที่ยังมีฐานะอยู่ แต่ในกรณีที่
ไม่มีฐานะจะรองรับได้ในการให้อยู่ในสถานที่ดังกล่าว จะได้รับการดูแลอย่างไร ยังต้องมีการศึกษาใน
รายละเอียดต่อไป

ปัจจุบันสังคมไทยมีแนวโน้มการหย่าร้างเพิ่มมากขึ้น จากการศึกษามีตัวเลขยืนยันว่าระยะ
เวลาในการอยู่ร่วมกันของคู่สมรสพบว่ามีระยะสั้นมาก และนำไปสู่ปัญหาอีกหลายๆ ด้านตามมา เช่น
ภาวะเจริญพันธุ์ ซึ่งมีผลต่อเนื่องตามมาอีกที่ต้องคำนึงถึงในการศึกษาเรื่องครอบครัว เช่น ภาวะ
เจริญพันธุ์ ซึ่งมีผลต่อเนื่องตามมาอีกที่จะต้องคำนึงถึงในการศึกษาเรื่องครอบครัว เช่น การทำแท้งผิด
กฎหมายที่เกิดขึ้นในครอบครัววัยรุ่น การฆ่าตัวตายของเด็กที่มีปัญหาครอบครัว การที่แม่ฆ่าพ่อและ
บุตรจะต้องร้องเรียนขอความช่วยเหลือจากรัฐบาล การขายเด็กสาวอายุน้อยเพื่อค้าประเวณี ซึ่งเป็น
ภาวะวิกฤตของครอบครัวทั้งสิ้น

ซึ่งทำให้เป็นปัญหาในการตอบคำถามว่าปัญหาแต่ละปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับครอบครัว มี
ขอบเขตแค่ไหน การศึกษาซึ่งโดยละเอียดจึงจึงค่อนข้างลำบาก เช่นในเรื่องการหย่าร้าง การเลือก
ตัวอย่างว่าจะเลือกใคร จากไหน เพราะไม่ทราบขอบเขตว่าอยู่ที่ใด นักวิจัยจะต้องอาศัยระเบียบวิธี
วิจัย ซึ่งได้รับเสียงสนับสนุนและเมื่อเลือกแล้วจะนำเสนอคนกลุ่มนั้นได้หรือไม่ ดังนั้นจึงจำเป็นต้อง
ทำร่วมกันหลายๆ กลุ่มเพื่อให้เกิดภาพรวมที่สมบูรณ์ที่ได้จากการผสมผสานกัน ทั้งนี้ด้านนโยบายจะ
ต้องได้รับการสนับสนุนโดยองค์การต่างๆ อีกด้วย

สรุป จะต้องทำการศึกษาวิจัยไปพร้อมๆ กันไม่ว่าเรื่องการอบรมเลี้ยงดู บทบาทของผู้ชายและ
ผู้หญิง ผู้สูงอายุจะต้องติดตามในระยะยาว พยายามทำให้เป็นภาพรวมว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัว
มีความสำคัญไปพร้อมๆ กัน

การสัมภาษณ์วิจัย

เรื่อง ครอบครัวศึกษา: การวิจัยเพื่อความผาสุกของครอบครัวไทย

ภายใต้การสนับสนุนของ สกว.

วันศุกร์ที่ 1 พฤศจิกายน 2539

ณ. ห้องกลมมาศ โรงแรมสยามซิตี้ ถนนศรีอยุธยา กรุงเทพมหานคร

โดย รศ. วิมลศิริ ชำนาญเวช

(คุณ บดีคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น)

ครอบครัวจะผาสุกได้บิดามารดาต้องร่วมกันรับผิดชอบ แต่ในครอบครัวไทยมีความไม่เท่าเทียมกันของหญิงและชาย จากผลงานวิจัยของ ดร. สายสุรีย์ คณะบดีคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น สอบถามเด็กนักเรียน โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยขอนแก่นว่า หลังเลิกเรียนเด็กทำอะไร คำตอบของนักเรียนชาย คือ วิ่งเล่น คำตอบของนักเรียนหญิงคือ ช่วยมารดาทำงานบ้าน ทั้งนี้เป็นเพราะการอบรมสั่งสอนที่สืบทอดกันมา และในแง่ของกฎหมายกำหนดว่าผู้ชายเป็นผู้สืบสกุล กฎหมายบังคับให้เมื่อแต่งงานแล้ว หญิงต้องใช้นามสกุลของชาย จะเห็นได้ว่าทั้งประเพณี ค่านิยม และกฎหมายมีผลต่อความผาสุกของครอบครัว ดังนั้นความผาสุกของครอบครัวจะเกิดขึ้นได้ จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงการอบรมเลี้ยงดูบุตร และ ปรับปรุงกฎหมายครอบครัว ดังนี้

1 เปลี่ยนแปลงการอบรมเลี้ยงดูบุตร ควรมีการพัฒนาสตรีในชนบท ให้เห็นถึงความสำคัญของทั้งเด็กหญิงและชาย เริ่มให้ลูกช่วยทำงานบ้านตั้งแต่ยังเด็กตามความสามารถของเด็ก หัดให้มีความรับผิดชอบในหน้าที่ตามวัย

2 ความไม่เท่าเทียมกันในครอบครัว ในประเทศญี่ปุ่นมีกำหนดไว้ให้มีรัฐธรรมนูญว่า ชายสามารถขอใช้นามสกุลของหญิงที่เป็นภรรยาได้ ในกฎหมายไทยยังคงบังคับให้หลังแต่งงานหญิงยังต้องใช้นามสกุลของชาย

การหย่าร้างสูงมากขึ้น สังคมชนบทมีการหย่าร้าง 10-14% สังคมเมืองมีการหย่าร้าง 24% เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นอุตสาหกรรม ผู้หญิงมีงานทำ มีรายได้มากขึ้นจึงไม่ต้องพึ่งพารายได้จากฝ่ายชายเพียงอย่างเดียว เมื่อเกิดปัญหาในครอบครัวความอดทนจึงลดลง จึงเกิดการหย่าร้างสูงขึ้น

4 ความรุนแรงในครอบครัว กฎหมายอาญาไม่ลงโทษการข่มขืนหญิงที่เป็นภรรยา ลงโทษเฉพาะข่มขืนหญิงที่มีใจภรรยา ผู้ชายจึงคิดว่าผู้หญิงเป็นสมบัติของตน เมื่อเสียเงินค่าสินสอดแล้วจะทำอะไรก็ได้ จึงควรแก้กฎหมายอาญา เนื่องจากเป็นเรื่องของสิทธิมนุษยชน

5 ผู้สูงอายุ ในปัจจุบันมีจำนวนผู้สูงอายุมากขึ้น มีกฎหมายคุ้มครองผู้สูงอายุน้อย ในกฎหมายยังครอบคลุมถึงลูกหลานต้องเลี้ยงดูปู่ย่าตายาย ในปัจจุบันมีการจ้างคนเลี้ยงเด็กแต่ไม่ค่อยมีการจ้างคนเลี้ยงคนสูงอายุ จึงควรส่งเสริมให้มีการจัดสถานบริการในการให้การดูแลผู้สูงอายุ และจะต้องมีกฎหมายควบคุมด้วย

6 กฎหมายอาญาเกี่ยวกับความผิดทางเพศ ปัจจุบันได้มีงานวิจัยเรื่องครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายมากขึ้น เช่น วิจัยเรื่องการทำแท้ง วิจัยเรื่องโสเภณี วิจัยเรื่องมาตรการทางกฎหมายเพื่อป้องกันครอบครัวแตกแยก งานวิจัยเหล่านี้จะเป็นข้อมูลพื้นฐานให้นักกฎหมายปรับปรุงพัฒนากฎหมายที่จะเอื้ออำนวยให้เกิดความผาสุกของครอบครัว

การสัมมนาวิจัย
เรื่อง ครอบครัวศึกษา: การวิจัยเพื่อความผาสุกของครอบครัวไทย
ภายใต้การสนับสนุนของ สกว.
วันศุกร์ที่ 1 พฤศจิกายน 2539
ณ. ห้องกลมมาศ โรงแรมสยามซิตี้ ถนนศรีอยุธยา กรุงเทพมหานคร

โดย ศ.ดร.จรรยา สุวรรณทัต

(ผู้อำนวยการโครงการพัฒนาสารสนเทศครอบครัวศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช)

แนวทางการวิจัยเพื่อความผาสุกของครอบครัวไทย ควรต้องมาพิจารณาถึงค่านิยมของความผาสุกคืออะไร เพราะความผาสุกของครอบครัวในความคิดของแต่ละคนแตกต่างกัน บางครอบครัวที่ยากจนแต่พึงพอใจในฐานะความเป็นอยู่ของตน ก็ผาสุกได้ นอกจากนี้ต้องคิดว่าค่านิยมประกอบตัวแปรอะไรบ้าง

วิทยาการเห็นด้วยกับการเสริมศักยภาพของครอบครัว ซึ่งประกอบด้วยอะไรต่ออะไรหลายอย่าง การเพิ่มศักยภาพของครอบครัวไทยในปัจจุบันเป็นเรื่องที่ต้องพูดกันอีกมาก

ในเรื่องการอบรมเลี้ยงดู สมัยที่สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก ซึ่งเป็นชื่อเดิมของสถาบันวิจัยแห่งธรรมศาสตร์ ที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เป็นสถาบันวิจัยแห่งแรกที่เป็นระบบ เรื่องแรกที่ทำการศึกษาวิจัยคือ “การวิจัยอิทธิต่อพัฒนาการเด็ก” ซึ่งศึกษาครอบคลุมทุกภูมิภาคของประเทศไทย เพื่อดูว่าแต่ละภาคมีการอบรมเลี้ยงดูเด็กอย่างไร เมื่อ 30 กว่าปีที่แล้ว ผลแบบฉบับการเลี้ยงดูเด็กของสังคมไทยมีความอลุ่มอล่วยอย่างมาก โดยตรงอยู่ในกรอบคุณธรรม 4-5 ประการ เพื่อถ่ายทอดสู่เด็กให้เป็นคนดีของสังคม คุณธรรมเหล่านั้นคือ

- 1) ไม่ก้าวร้าวรุนแรง
- 2) ความกตัญญูรู้คุณ
- 3) ความเอื้อเฟื้อเพื่อแพร่
- 4) เคารพผู้มีวิทยุฒิและคุณวุฒิ(Authority)
- 5) คุณค่าแบ่งการเสียมตน เจียมตน(Modesty)

แต่เมื่อ 20-25 ปีให้หลังคุณธรรมเหล่านี้ยังมีอยู่ แต่เน้นน้ำหนักน้อยลง เนื่องจากมีค่านิยมอื่นๆ จากต่างประเทศหลั่งไหลเข้ามาตามกระแสของยุคโลกาภิวัตน์ จึงอยากแก่การควบคุม เช่น ค่านิยมแห่งความต้องการสัมฤทธิ์ผล หรือ ค่านิยมแห่งความต้องการความสำเร็จพ่อแม่หลายครอบครัวไม่คัดสรรค่านิยมจากต่างประเทศ เช่น internationalization ตัวอย่าง “เด็กไทยต้องรู้ภาษาอังกฤษ” พ่อแม่ก็

ตามกระแสแห่งค่านิยมพยายามนำบุตรไปเข้าโรงเรียนอนุบาลนานาชาติ หวังจะให้ลูกพูดภาษาต่างประเทศเก่งๆ เป็นต้น

ในด้านค่านิยมความต้องการสัมฤทธิ์ผลหรือความสำเร็จ ตัวอย่างดังเช่น สมัยก่อนมีการจัดสัมมนา “เลี้ยงลูกอย่างไรจึงเป็นเด็กอัจฉริยะ” ซึ่งเน้นสัมฤทธิ์ผล แต่ระยะหลังพูดถึงว่า “เลี้ยงลูกอย่างไรให้เป็นคนดีและเก่ง” เห็นว่าคนดีมาก่อน ซึ่งเป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่าเราตระหนักว่าคนเก่งไม่ได้ทำให้สังคมรอดได้แต่ต้องเป็นคนดีและมีคุณภาพต่างหาก ทำให้คิดว่าความผาสุกของครอบครัว เราจะใช้วิธีการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัวแต่ละครอบครัวให้พัฒนาตัวเด็กไปสู่คนที่มีคุณภาพอย่างไร ซึ่งคนที่มีคุณภาพก็ต้องดีความกันต่อไป

การที่เราหวังให้คนในทุกครอบครัวมีคุณภาพในระดับเดียวกัน เสมอกันนั้น คิดว่าเรากำลังด้านความเป็นจริงของธรรมชาติ ด้านความเป็นจริงในกระแสโลก แต่ครอบครัวก็ยังมีการจำแนกเป็นระดับ กลาง ต่ำ และสิ่งที่เป็นคุณภาพพื้นฐานต้องมีอะไรบ้าง จากการวิจัยพบว่าดัชนีชี้วัดความผาสุกของครอบครัว คือ ความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว เป็นตัวชี้วัดที่ดีที่สุดว่ามีความผาสุกในครอบครัวหรือไม่ นอกจากนั้นความสัมพันธ์ในครอบครัวยังเป็นเกราะป้องกันที่ดีสำหรับเด็กที่อาจเข้าสู่วงจรอื่นชั่วร้ายของสังคม จากการวิจัยพบว่าครอบครัวในชนแออัดมากมายหลายครอบครัวสามารถสร้างสมาชิกที่ดีของสังคมตราบโดที่มีสัมพันธภาพในครอบครัวนั้นดี ถ้าเด็กเข้าสู่วงจรชั่วร้ายของสังคม แต่ถ้าสัมพันธภาพในครอบครัวดี โดยเฉพาะความสัมพันธ์ต่อพ่อต่อแม่ การที่เด็กจะถอนตัวจากปลักแห่งความชั่วร้ายของสังคม แต่ถ้าสัมพันธภาพในครอบครัวดีโดยเฉพาะความสัมพันธ์ต่อพ่อต่อแม่ การที่เด็กจะถอนจากปลักแห่งความชั่วร้าย จะมีโอกาสได้มากกว่าเด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีสัมพันธภาพที่ไม่ดี

การวิจัยเรื่องความผาสุกของครอบครัวมีเนื้อหามาก แต่กระบวนการที่จะนำไปสู่ ความผาสุกยังมีน้อย คือทำอย่างไร มีกลวิธีอย่างไรจึงจะทำให้ครอบครัวมีความผาสุก

จากการศึกษาหลักสูตรประถมศึกษา 2533 ป 1,ป 2 มีหมวดประสบการณ์ชีวิตและภายใต้หมวดมีหน่วยย่อยคือ หน่วยชีวิตครอบครัว (family life) ป 3,ป 4 หมวดประสบการณ์ชีวิตแต่หน่วย home life ซึ่งเห็นว่าภายใต้สถาบันการศึกษาสอนให้เด็กได้รับรู้เกี่ยวกับสถาบันครอบครัว

การให้การศึกษาแก่พ่อแม่ (Parent Education) ผ่านโดยกระบวนการ การศึกษาอย่างเดียวไม่พอ ต้องมีการเสริมจากหน่วยงานอื่นด้วย เช่น สมาคมวางแผนครอบครัวได้ทำ Focus Group Discussion โดยนำกลุ่มวัยรุ่นในระบบโรงเรียนกับนอกระบบโรงเรียน มาสนทนาเรื่องปัญหาทางเพศ พบว่าเด็กวัยรุ่นนอกระบบโรงเรียนมีความรับผิดชอบในการกระทำของตนเองน้อยกว่าเด็กที่อยู่ในระบบโรงเรียนเกี่ยวกับเรื่องทำผิดกฎหมาย นับว่าเป็นความสำเร็จของระบบการศึกษาอย่างหนึ่ง

สำหรับแนวทางการวิจัยเพื่อความผาสุกของครอบครัวไทยมีดังนี้

1) เพื่อหากลวิธีทำอย่างไร ให้พ่อแม่สามารถพัฒนาตนเองสมบทบาท และปฏิบัติได้สอดคล้องกับความเป็นจริง โดยแจกบทบาทของพ่อกับแม่ให้ชัดเจน แล้วค่อยมารวมกันทีหลังไม่เป็นไร เพราะการทำพร้อมกันจะยาก

2) ในการหาแนวทางการวิจัยเพื่อเพิ่มศักยภาพของครอบครัว ปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ลืมไม่ได้คือ บุคลิกภาพพื้นฐานของพ่อแม่ คือถ้าบุคลิกภาพขั้นพื้นฐานไปกันไม่ได้ ก็จะประสบความล้มเหลวมาก ส่วนการหาเครื่องมือวัดโดยเฉพาะพื้นฐานด้านอารมณ์ สังคม ต้องปรับปรุงกันต่อไป

Research Priority

1) ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว เช่น ความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างพ่อและแม่

2) การควบคุมตนเอง (self-control) เพราะปัญหาสังคมส่วนใหญ่เกิดจากการขาดการควบคุมตนเองซึ่งโยงไปถึงพฤติกรรมก้าวร้าว รุนแรงในครอบครัว

3) ศักยภาพในครอบครัว เช่น ความสามารถในการเผชิญปัญหาของครอบครัว (Coping Ability) ซึ่งเป็นแนวทางในการเพิ่มศักยภาพของครอบครัว

การสัมมนาวิจัย

เรื่อง ครอบครัวศึกษา: การวิจัยเพื่อความผาสุกของครอบครัวไทย

ภายใต้การสนับสนุนของ สกว.

วันศุกร์ที่ 1 พฤศจิกายน 2539

ณ. ห้องกลมมาศ โรงแรมสยามซิตี้ ถนนศรีอยุธยา กรุงเทพมหานคร

โดย รศ.พญ. นิตยา คชภักดี

(ผู้อำนวยการโครงการจัดตั้งสถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล)

โครงการวิจัยที่จะทำการศึกษาในครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงรุก ดังนั้นจึงควรศึกษาตามลักษณะต่างๆ ของครอบครัวไทย ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มย่อยคือ

1. ครอบครัวที่เข้มแข็ง การศึกษาเกี่ยวกับครอบครัวลักษณะนี้คือมองหาปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้ครอบครัวมีความเข้มแข็ง การทำให้ครอบครัวเหล่านี้เป็นแบบอย่าง และมีส่วนช่วยเหลือเจือจุนสังคมนั้นจะทำได้อย่างไร

2. กลุ่มธรรมดา เมื่อไม่ประสบกับเหตุการณ์ที่รุนแรงหรือวิกฤต ครอบครัวสามารถดำรงบทบาทอยู่ได้ จะมีวิธีการอย่างไรที่จะเสริมพลังให้กลุ่มนี้มีความเข้มแข็งขึ้น และในขณะเดียวกันจะทำให้กลุ่มนี้มีส่วนร่วมในการดูแลและช่วยเหลือสังคมได้อย่างไร

3. กลุ่มเสี่ยง มุ่งที่การป้องกันปัญหาที่จะนำไปสู่ภาวะวิกฤต การมีการค้นพบกลุ่มนี้ได้เนิ่นๆ

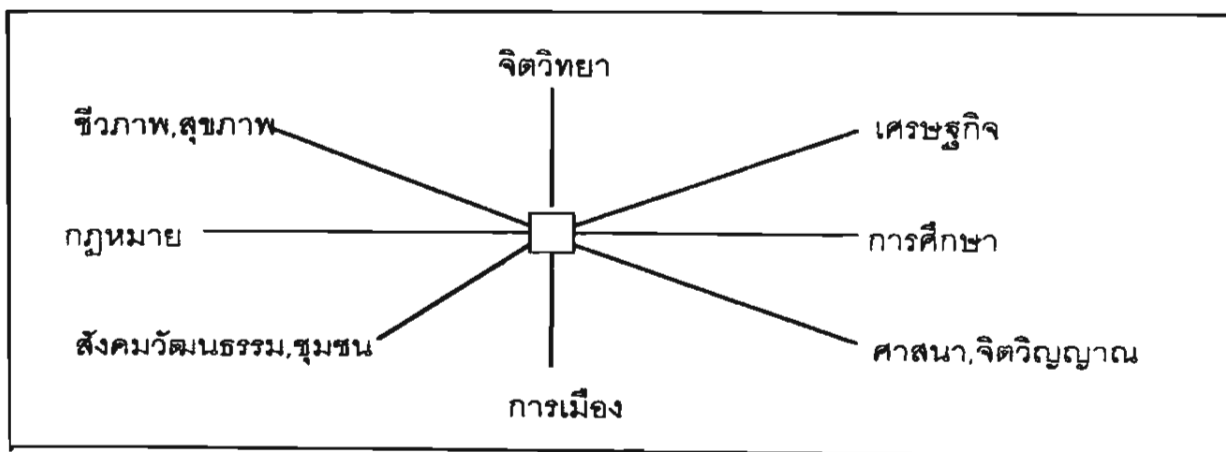
4. ครอบครัวที่มีปัญหาหรือครอบครัววิกฤต จะมีแนวทางช่วยเหลือได้อย่างไร ขณะนี้มีพื้นฐานหรือแหล่งประโยชน์อะไรบ้างต้องการการชดเชย หรือส่งเสริมในส่วนใด

การศึกษานี้ควรแบ่งตามความถนัดของทีมสหวิทยาการ แต่จะต้องครบทั้ง 4 กลุ่ม ลักษณะครอบครัวจึงจะเป็นวิจัยครอบครัวศึกษาเพื่อผาสุกเชิงรุก ขณะเดียวกันควรคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ ได้แก่สภาพเศรษฐกิจและสังคม สังคมกึ่งเกษตรกรรมกึ่งเมือง มีการใช้แรงงานในวัยหนุ่มสาวเพื่อพัฒนาระบบของสังคมอย่างมากอาจทำให้เกิดปัญหา Encounter ทางเพศ การตั้งครรภ์ในวัยรุ่น การทำแท้ง และการเปลี่ยนคูครองในระยะเวลายันสั้น ในฐานะนักวิจัยจะทำอย่างไรจึงจะผลักดันให้เกิดกลไกหรือวิธีการ ที่จะแก้ไขหรือป้องกันปัญหาเหล่านี้ได้ การแก้ปัญหานี้จะทำณ.จุดใด ที่บ้าน สถาบันศาสนา สังคมเกษตรกรรมหรือในสังคมเมือง ซึ่งแต่ละแห่งจะมีวิธีการและผลปัจจัยต่างกันไปมาก

เนื่องจากบุคลากรทีมสหภาพได้พบเห็นปัญหา หรือความทุกข์ยากที่เกิดขึ้นกับผู้ป่วยและครอบครัว จึงคิดว่าควรจะมีการร่วมมือกันของสหวิทยาการ ในการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาดังกล่าว เหล่านี้

ปัจจัยต่างๆที่ประกอบกันเป็นองค์รวมในสิ่งที่จะศึกษาในครั้งนี้ได้แก่

1. ปัจจัยทางชีวภาพและสุขภาพ ปัจจุบันโรคต่างๆ มักมีความเกี่ยวข้องกับพันธุกรรม เช่นโรคจิต พฤติกรรมก้าวร้าว ติดสุรา เราจะสามารถนำความรู้นี้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ อย่างไร
 2. ปัจจัยทางด้านจิตสังคม
 3. ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ช่องว่างของระดับเศรษฐกิจในแต่ละกลุ่มประชากร จะมีปัญหาแตกต่างกันอย่างไร
 4. การศึกษา ควรมีการศึกษาควบคู่กันไประหว่างการศึกษานักบิดาและมารดา
 5. สังคมวัฒนธรรมของชุมชน
 6. กฎหมาย
 7. การเมือง ในระดับต่างๆ จะนำมาเป็นวิธีการที่จะคิดทำ Operational Research ได้อย่างไร
 8. ศาสนาและจิตวิญญาณ ศึกษาในแง่ของมนุษย์ว่ามีความเป็นมนุษย์ อยู่มากน้อยเพียงใด การรักสิ่งแวดล้อม รักศักดิ์ศรี และสุนทรีภาพ ยังคงมีอยู่หรือไม่
 9. สิ่งแวดล้อมมีทั้งเชิงบวกและเชิงลบ จะทำอย่างไรที่จะนำสิ่งแวดล้อมเชิงบวกมาเป็นประโยชน์ต่อ ชีวิตครอบครัวและ จำกัดสิ่งแวดล้อมเชิงลบเพื่อไม่ให้มีอิทธิพลมากเกินไป หากเป็นวิจัยแบบติดตามระยะยาวจะทำให้ได้ข้อมูลที่ต่อเนื่อง
 10. มิติแห่งกาลเวลา การศึกษาครั้งนี้จะทำ ณ จุดใดของวงจรครอบครัว จะศึกษาระยะยาวหรือภาคตัดขวางปัจจัยทั้งประการนี้ สามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้
- ปัจจัย 10 ประการนี้ สามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แนวทางในการวิจัยครั้งนี้

-รวบรวมความรู้ต่างๆ ที่มีอยู่แล้ว เพื่อให้เห็นมุมมองทั้งหมด และควรปรับปรุงหรือเพิ่มเติมในจุดใด

-สภาวะปัจจุบันและอนาคตอันใกล้จะมีแหล่งประโยชน์อะไรนี้จะสามารถนำมาคิดกลวิธีของ
intervention research

-เป้าหมายการวิจัยเพื่อส่งเสริมความผาสุกของครอบครัว

-คำถามการวิจัย

-วิธีการที่เป็นรูปธรรม สามารถวัดผลและติดตาม ที่จะมีผลต่อการปรับแก้นโยบาย

และกฎหมาย

-จะมีการประสานงานกันของสหวิทยาการ สหสถาบันได้อย่างไรเพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุด

-บทบาทของสถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัวในการสนับสนุนกลุ่มวิจัย

การสัมมนาวิจัย
เรื่อง ครอบครัวศึกษา: การวิจัยเพื่อความผาสุกของครอบครัวไทย
ภายใต้การสนับสนุนของ สกว.
วันศุกร์ที่ 1 พฤศจิกายน 2539
ณ. ห้องกมลมาศ โรงแรมสยามซิตี้ ถนนศรีอยุธยา กรุงเทพมหานคร

โดย คุณศรีสว่าง พัววงศ์แพทย์
(ประธานคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน)

วิจัยความผาสุกของครอบครัวจะเริ่มที่ความหมายของความผาสุกของครอบครัวก่อน และ
บริการกำหนดตัวบ่งชี้ความผาสุกของครอบครัวซึ่งจะกำหนดกรอบการทำงานของเรา ในงานของกรม
ประชาสงเคราะห์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ จปฐ ได้มีการกำหนดตัวบ่งชี้ครอบครัวผาสุกเป็น 4 หมวด

หมวด 1: ครอบครัวมีองค์ประกอบดี ซึ่งมี 7 ตัวชี้วัด

- สมาชิกอย่างน้อยพ่อแม่ลูกต้องอยู่พร้อมหน้ากันอย่างถาวร
- มีสมาชิกวัยแรงงานหาเลี้ยงครอบครัว
- เด็กแรกเกิดถึงอายุ 14 ปี อยู่ร่วมกับพ่อแม่
- ไม่มีสมาชิกเจ็บป่วยเรื้อรัง
- ไม่มีเด็กถูกทอดทิ้ง

หมวด 2: ครอบครัวที่มีความอบอุ่น ความผาสุกมี 3 ตัวชี้วัด

- เด็กในครอบครัวไม่เคยหนีออกนอกบ้าน
- ผู้สูงอายุได้รับการดูแลอย่างเอาใจใส่
- สมาชิกในครอบครัวปฏิบัติต่อกันด้วยความรัก มีการปรับทุกข์เฉลี่ยสุขกันอย่างมีเหตุผล

หมวด 3: ครอบครัวสุขสมบูรณ์พึ่งตนเองได้

- มีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย
- มีรายได้ผลผลิตพอกินพอใช้
- มีรายได้ตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน
- อายุ 14 ถึง 50 ปี สามารถอ่านออกเขียนได้ทุกคน
- บุคคลในครอบครัวรู้จักป้องกันรักษาสุขภาพอนามัย
- บุคคลในครอบครัวรู้สิทธิในฐานะเป็นพลเมืองไทย
- บุคคลในครอบครัวรู้จักใช้สิทธิและหน้าที่ขั้นพื้นฐาน

หมวด 4: ครอบครัวสามารถใช้บริการของรัฐ มี 3 ตัวชี้วัด

- คนในครอบครัว เป็นสมาชิกกลุ่มหรือชุมชน
- คนในครอบครัวรู้จักแหล่งบริการทางสังคม
- คนในครอบครัวมีความสามารถได้รับการตามสิทธิขั้นพื้นฐาน

งานวิจัยควรมีการพัฒนากระบวนการจัดเก็บข้อมูล พัฒนาตัวบ่งชี้ให้หลากหลายตามที่บุคคลคิดว่าอะไรคือความสุขของเขา ซึ่งแต่ละคน แต่ละพื้นที่ของแตกต่างกัน หรือเหมือนกับ บางส่วน ซึ่งสถาบัน LDS ได้พยายามพัฒนา set of indicator ในมิติของสังคมโดยเฉพาะเน้นหนักในเรื่อง participation ซึ่งครอบคลุมในเรื่องครอบครัว ชุมชน โดยงานวิจัยไม่ควรเริ่มจากศูนย์ควรทำต่อจากที่เขามีอยู่ นอกจากนี้ข้อมูลที่สำคัญคือ ข้อมูลระดับพื้นฐาน (ระดับจุลภาค) ที่เป็นข้อมูลระดับท้องถิ่น ทันเหตุการณ์เพื่อได้สิ่งต่างๆ ที่เราจะให้ระดับครอบครัวเป็นไปได้ดี และการสังเคราะห์วิเคราะห์ข้อมูล ต้องตรงประเด็น

สิ่งที่ให้กับครอบครัว ซึ่งเดิมเป็นการเกื้อกูลกันระหว่างครอบครัว แต่ในปัจจุบันหายากขึ้น ดังนั้นจะต้องมีระบบสวัสดิการสังคมให้แก่ครอบครัว ซึ่งผลักดันให้มีร่างกฎหมายสวัสดิการสังคมเป็นกฎหมายแม่บทจะครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายทุกกลุ่มเช่น เด็ก คนชรา โดยในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 จะส่งเสริมให้มีการสร้างศักยภาพของครอบครัวมากแต่เราขาดข้อมูลพื้นฐานที่จะกำหนดสวัสดิการนั้นๆ ดังนั้นงานวิจัยทั้งหลายจะต้องสนับสนุนให้กฎหมายย่อย (กฎหมายลูก) เข้าถึงชีวิตของบุคคลจริงๆ เข้าถึงครอบครัวที่มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้าง รูปแบบจนเกิดปัญหา งานวิจัยจะต้องพัฒนารูปแบบบริการที่สำคัญ คือ

- 1 Counselling
- 2 Recreating program ส่งเสริมให้เด็กได้ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์
- 3 พัฒนาข่าวสารข้อมูลให้เป็นประโยชน์แก่ครอบครัว
- 4 สถานที่สำหรับเด็กมีปัญหา เช่น บ้านพักฉุกเฉิน เพื่อให้เขาสามารถกลับไปอยู่บ้านได้

หนึ่งตัวชี้วัดความสุขของครอบครัวที่น่าสนใจคือ การดื่มเหล้า การพนัน ซึ่งเป็นตัวทำลายครอบครัวที่สำคัญ

Research priority เน้นการพัฒนาค้น สังคม เพิ่มพลังครอบครัวและสังคม ตลอดจนชุมชน (community base โดยกระทำไปพร้อมๆ กัน)

การสัมมนาวิจัย
เรื่อง ครอบครัวศึกษา: การวิจัยเพื่อความผาสุกของครอบครัวไทย
ภายใต้การสนับสนุนของ สกว.
วันศุกร์ที่ 1 พฤศจิกายน 2539
ณ. ห้องกลมมาศ โรงแรมสยามซิตี้ ถนนศรีอยุธยา กรุงเทพมหานคร

โดย นายแพทย์ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานติ
(ผู้อำนวยการสำนักพัฒนาสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข)

ปัญหาส่วนใหญ่ของครอบครัว คือ ปัญหาการปรับตัวชีวิตครอบครัว เนื่องจากทุกคนมารากรากฐานทางบุคลิกภาพและการเลี้ยงดูที่ต่างกัน การปรับตัวที่เข้ากันได้จะเป็นตัวชี้ขาดความผาสุกในครอบครัว

ปัญหาปลายทางของการปรับตัว คิด ปัญหาการหย่าร้าง ปัญหาการมีบุคคลที่สาม ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

การปรับตัวของครอบครัว เกี่ยวข้องกับ ความสามารถในการแก้ปัญหา และความสามารถในการสื่อสารเข้าหากันซึ่งเมื่อส่วนนี้เสียไป จะทำให้ความผูกพันในครอบครัวลดลง หรือเสื่อมไป ทำให้เกิดปัญหาครอบครัวขึ้น

ความผาสุกในครอบครัวในปัจจุบันมีสิ่งที่ต้องกล่าวถึงคือ
ประเด็นที่ 1 การเพิ่มศักยภาพของครอบครัวในการปรับตัว

ในสังคมสมัยก่อน ครอบครัวเป็นครอบครัวขยาย ซึ่งวัฒนธรรมในการดำรงครอบครัวจะอาศัย social control แต่ปัจจุบันสิ่งเหล่านี้ลดลง ในครอบครัวเดี่ยว ดังนั้นจึงต้องอาศัยศักยภาพของครอบครัวเป็นสำคัญ ซึ่งจริงๆ แล้วครอบครัวมีศักยภาพแต่ไม่ได้ถูกนำมาใช้

สิ่งที่เราต้องค้นหา คือ

1. สังคมได้ทำอะไรบ้างเพื่อเตรียมรับสิ่งเหล่านี้ มีสถาบันอะไรบ้างที่เอื้ออำนวยต่อการปรับตัว และเราจะกระตุ้น สถาบันเหล่านี้อย่างไรให้เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมศักยภาพของครอบครัว

-สถาบันการศึกษา มีอะไรบ้างที่วางรากฐานให้คนได้มีโอกาสตระหนัก เรียนรู้ที่จะปรับตัวในครอบครัว เช่น program ทักษะชีวิต ส่งเสริมความสามารถในการแก้ปัญหา สื่อสารจัดการกับอารมณ์เมื่อเครียด และจะเชื่อมโยงกับเรื่องเพศศึกษา สื่อมวลชนศึกษา ยาเสพติดศึกษา

-สถาบันศาสนา ตัวอย่างเช่น ศาสนาคริสต์ ให้คำปรึกษาครอบครัว และร่วมเสริมกิจกรรมในครอบครัว

-สถาบันสื่อมวลชน ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้มาก เช่น การตอบปัญหา การสร้างความเข้าใจในครอบครัว สารบันเทิงที่สอดแทรกการแก้ปัญหาของครอบครัว

-resource person ผู้มีความรู้สามารถให้คำตอบ ข้อมูลได้ในเรื่องที่สนใจ เช่น เรื่องเพศ

2. เรามีนวัตกรรมอะไรบ้างที่จะนำมาใช้ และวิจัย เกี่ยวกับนวัตกรรมมี 2 แบบ

-การสร้างนวัตกรรม

-การประเมินนวัตกรรม

งานวิจัยควรทำเพื่อศึกษาว่าลักษณะ programme ของเราต้องการ เช่น program “รักลูก” ซึ่งลักษณะ parent education หรือเป็นลักษณะฝึก skill และ attitude เป็น training program ทำเป็น work shop ใช้กระบวนการเรียนรู้และมีส่วนร่วม หลังจากนั้นการทำวิจัยในผลของการเรียนรู้ผลเชิงพฤติกรรม ผลเชิง impact ที่ได้จาก program ซึ่งการประเมินผลนวัตกรรมอาจทำจากผู้ฟัง หรือ ผู้เชี่ยวชาญ

ประเด็นที่ 2 ปัญหาบทบาทชายหญิง : gender awareness :

วิธีการคือต้องพัฒนาการเรียนรู้ ซึ่งมีจุดสำคัญ 2 ประเด็นคือ

1. ผู้ชายจะเริ่ม identify role ว่าเป็นบทบาทผู้ชายตั้งแต่วัยก่อนเรียน ดังนั้นถ้าป้องกันปัญหาการหย่าร้างจะต้องเริ่มที่อนุบาลศึกษา จะต้องเน้นเรื่อง gender awareness ดังเช่นประเทศที่เป็น leading social policy เช่น แคนาดา ประเทศแถบสแกนดิเนเวีย ได้ใช้แล้ว ซึ่งมีการวิจัยว่าได้ผลมาก

2. ส่วนเสริมให้ผู้ชายมีการปรับตัว โดยอาศัยสถาบันสื่อมวลชน สร้างความเห็นอกเห็นใจ : empathy : ซึ่งจะเป็นเครื่องมือสำคัญ ในการปรับเปลี่ยนทัศนคติคน ซึ่งควรมีการทำวิจัยที่มีการทำเรื่องนี้มากน้อยเท่าไร และพัฒนาการสร้าง model เหล่านี้ขึ้น

ประเด็นที่ 3 ปัญหาการเปลี่ยนแปลงของสังคมเมือง งานวิจัยที่น่าจำไว้ในยุคนี้คือ บทบาทของพ่อแม่ การมีส่วนร่วมดูแลสื่อมวลชน ดูแลสังคม เพื่อป้องกันการทำลายบุตรของพวกเขา

research priority

ประเด็นรุนแรงริบด่วน คือเรื่องของ gender awareness ซึ่งมีประเด็นย่อยคือ บทบาทชายหญิงในครอบครัวเรื่องเพศ และ extramarital relationship

ประเด็นรุนแรง ซึ่งต้องใส่ใจในการดำเนินการนาน คือการเพิ่มศักยภาพของครอบครัว โดยมุ่งที่ปัญหา และกระบวนการแก้ปัญหา

การเปลี่ยนแปลงลักษณะครอบครัวไทย: ผลกระทบต่อความผาสุกของครอบครัว

รุจา ภูไพบูลย์*
นิตยา ทชภักดี**

สถาบันครอบครัวเป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญที่สุดสำหรับมนุษย์ ที่มีอิทธิพลต่อการเจริญเติบโตและพัฒนาการตลอดชีวิต รัฐบาลไทยได้ตระหนักถึงความสำคัญของการสร้างเสริมสถาบันครอบครัว โดยได้ระบุทิศทางในการพัฒนาประเทศตามแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่มุ่งเน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจควบคู่กับการพัฒนา คน ครอบครัว และชุมชนอย่างเหมาะสม เป็นการป้องกันและแก้ไขปัญหาระบบครอบครัวในปัจจุบันและอนาคต โดยปรารถนาให้สังคมไทยเป็นสังคมที่คนมีความสุข ครอบครัวอบอุ่น และชุมชนเข้มแข็ง (สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2539) ดังจะเห็นได้จาก การที่ได้มีการระบุวัตถุประสงค์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2540-2544) ไว้ว่า ต้องการเสริมสร้างศักยภาพของคนทุกคนทั้งทางร่างกายและสติปัญญา ให้มีสุขภาพ พลานามัยที่แข็งแรง และพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมให้มีความมั่นคง และเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน เป็นวัตถุประสงค์สำคัญควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจให้มั่นคงและยั่งยืน

ท่ามกลางกระแสความเจริญรุดหน้าทางเศรษฐกิจของประเทศ ที่มีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจสูงถึงร้อยละ 7.8 ต่อปี รายได้ประชากรที่เพิ่มขึ้นถึง 32 เท่าตัวในระยะเวลา 30 ปีที่ผ่านมา ประเทศไทยได้รับการยอมรับว่าเป็นประเทศในภูมิภาคเอเชียที่มีการพัฒนา เศรษฐกิจอย่างรุดหน้าประเทศหนึ่ง การที่มีการมุ่งพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศอุตสาหกรรม ทำให้เกิดชุมชนเมืองขึ้นมามากมายแทนที่ชนบท ส่งผลกระทบทำให้ลักษณะการดำเนินชีวิตครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงไป สภาพของครอบครัวไทยที่ส่วนใหญ่มีชีวิตรอยู่ในชนบท มีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย มีระบบเกื้อหนุนที่เข้มแข็งในครอบครัว กำลังถูกกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมเข้ามากกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ มีเหตุผลหลายประการที่ทำให้เชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต และความผาสุกของครอบครัวไทยในอนาคต บทความนี้มุ่งชี้ประเด็นในจุดนี้ เริ่มจากการวิเคราะห์ศัพท์สามัญหรือนิยามศัพท์ การทบทวนสภาพครอบครัวไทยจากอดีตถึงปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต และเสนอแนะแนวคิดความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและความผาสุกของครอบครัว และสรุปประเด็นการศึกษาวิจัยเพื่อหาแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาระบบครอบครัวในอนาคต

* รองศาสตราจารย์ คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล

** ผู้อำนวยการสถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล

เอกสารประกอบการสัมมนาวิจัย เรื่อง ครอบครัวศึกษา : การวิจัยเพื่อความผาสุกของครอบครัวไทย
ภายใต้การสนับสนุนของสกว. วันที่ 1 พฤศจิกายน 2539 ณ โรงแรมสยามซิตี้ กทม.

นิยามศัพท์

ครอบครัวคือหน่วยเล็กที่สุดของชุมชนอยู่ในสังคม ซึ่งต้องการการอุปการะและการสืบเชื้อสายเผ่าพันธุ์ ความหมายของครอบครัวโดยทั่วไปเป็นการให้ความหมายว่าเป็นกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กันใน 2 ลักษณะ หลักๆ ได้แก่ ความสัมพันธ์กันทางสายโลหิต เช่นการเป็น บิดามารดา และบุตร และความสัมพันธ์กันทางนิตินัย เช่น การสมรส การรับเป็นบุตร บุญธรรม เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีการให้ความหมายครอบครัวในเชิง เศรษฐศาสตร์ที่สมาชิก มีการจัดการเรื่องการเงินร่วมกัน ในเชิงการแบ่งบทบาทหน้าที่รับผิดชอบในครอบครัว ที่สำคัญคือในเชิงปฏิสัมพันธ์ที่แสดงถึงการมีสัมพันธ์ภาพที่มีลักษณะเฉพาะ และแน่นแฟ้นกว่าสถาบันอื่นในสังคม รวมทั้งให้ความสำคัญแก่ครอบครัวในฐานะที่เป็นสถาบันเดียวในสังคม ที่สามารถผลิตสมาชิกใหม่ให้แก่สังคมได้ (Skonick 1987, Friedman 1992)

การดำเนินชีวิตครอบครัวด้วยความผาสุก เป็นสิ่งที่ค่อนข้างยากที่จะอธิบายเพราะเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ในการดำเนินชีวิตครอบครัวในหลายมิติ ในที่นี้การดำเนินชีวิตครอบครัวด้วยความผาสุก หมายถึง การที่ครอบครัวพึงพอใจกับความสามารถของครอบครัวในการทำหน้าที่ เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกทุกคนได้อย่างเพียงพอกับความต้องการ มีพัฒนาการที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความคาดหวังของสังคม หน้าที่ของครอบครัวในการตอบสนองความต้องการด้านต่างๆ ได้แก่ ความต้องการสิ่งจำเป็นในชีวิตทางกายภาพได้แก่ปัจจัยสี่รวมทั้งด้านการบริการสุขภาพด้วย การให้ความรักความอบอุ่นและความพึงพอใจในสัมพันธภาพ การอบรมเลี้ยงดูและให้โอกาสการศึกษาแก่สมาชิกในวัยเยาว์ การผลิตสมาชิกใหม่ให้กับสังคมที่รวมถึงความพึงพอใจในเพศสัมพันธ์ ระหว่างคู่สมรส และการเผชิญหรือแก้ไขปัญหาที่เข้ามากระทบครอบครัวและสมาชิกเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตครอบครัวไปได้อย่างปกติสุข (Friedman 1992) ส่วนการมีพัฒนาการที่เหมาะสม ครอบครัวทั้งพัฒนาการส่วนบุคคลพัฒนาการครอบครัว ตั้งแต่ชีวิตเริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดของชีวิต ส่วนพัฒนาการครอบครัวที่เหมาะสมหมายถึงการที่ครอบครัวดำเนินชีวิตไปในแต่ละช่วงของชีวิตครอบครัวที่ความต้องการของสมาชิกมีการเปลี่ยนแปลงไปตามวัยของแต่ละคน และเมื่อสมาชิกมีการเปลี่ยนแปลงไป ครอบครัวก็ยังสามารถสนองตอบความต้องการของสมาชิกได้อย่างเพียงพอ ต่อเนื่อง และสอดคล้องกับความคาดหวังของสังคม (Duvall 1977)

สภาพครอบครัวไทย กับการเปลี่ยนแปลงด้านประชากร

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ประเทศไทยมีอัตราการเพิ่มประชากรสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว จากประมาณ 26 ล้านคนในปี พ.ศ.2504 เป็น 60 ล้านคนในปี พ.ศ.2539 และได้มีการคาดการณ์ว่าจะมีประชากรราว 70 ล้านคนในปี พ.ศ. 2563 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2538) ซึ่งการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรไทยได้ถูกควบคุมอย่างมีประสิทธิภาพ ตามแผนการลดอัตราการเจริญพันธุ์ที่ได้เริ่มดำเนินการเมื่อประมาณ 26 ปีที่แล้ว โดยลดอัตราการเพิ่มของประชากรจากร้อยละ 2.7 ระหว่าง พ.ศ. 2508- 2523 เหลือร้อยละ 1.8 ระหว่าง พ.ศ. 2523-2533 ลงเหลือประมาณ ร้อยละ 1.3 ในพ.ศ. 2537 (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเด็กและเยาวชนแห่งชาติ 2537) การควบคุมจำนวนประชากรส่งผลให้โครงสร้างอายุและประชากรไทยมีการ เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ครอบครัวไทยมีขนาดเล็กลง ครอบครัวนิยมมีบุตรจำนวน 1-3 คน พบว่าสัดส่วนประชากรเด็กลดลง ในขณะที่สัดส่วนของผู้สูงอายุต่อประชากรเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

จากการสำรวจประชากร ปี.ศ.2533 พบว่าในประชากรเกือบ 55 ล้านคน ประกอบด้วยครอบครัว 12 ล้านครอบครัว ที่มีอาชีพส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรประมาณร้อยละ 50 โดยที่ ประชากรในชนบทมีอาชีพเป็นเกษตรกรมากกว่าประชากรในเขตเมือง จำนวนสมาชิกเฉลี่ย เท่ากับ 4.4 คนต่อครอบครัว พบว่าครอบครัวส่วนใหญ่กว่า 8 ล้านครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยว ที่เหลือเป็นครอบครัวขยายและอยู่คนเดียว ครอบครัวส่วนใหญ่มีผู้ชายเป็นหัวหน้า ครอบครัว จึงสรุปได้ว่าลักษณะครอบครัวไทยเดิมที่มีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย ที่มีคนอยู่ร่วมกันมากกว่า 2 รุ่นในครอบครัวมีการลดจำนวนลง (สำนักงานสถิติแห่งชาติ

2533 , สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเด็กและเยาวชนแห่งชาติ 2537 . Limanonda et al 2538)

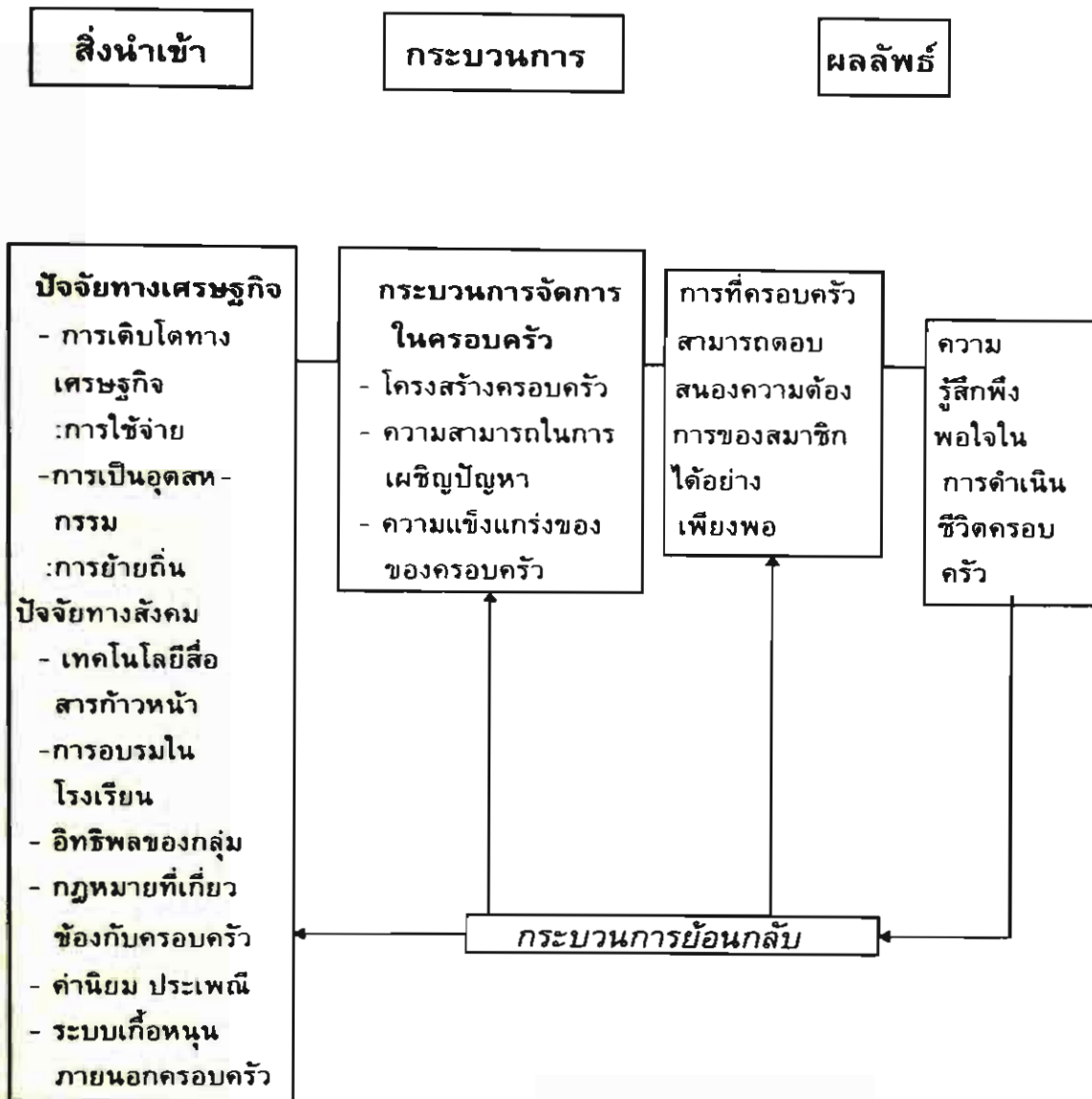
การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจสังคม : ผลกระทบต่อครอบครัว

จากการที่มีการคาดการณ์ว่าประเทศไทย จะมีประชากรเพิ่มเป็น 70 ล้านคนในปี พ.ศ. 2563 และการที่ปัจจุบันประเทศไทยมีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจร้อยละ 7-8 ทำให้มีการเกิดเมือง การเป็นอุตสาหกรรม และการมีอัตราเพิ่มของการย้ายถิ่น เป็นสิ่งที่คาดคะเนว่าจะเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก อันจะมีผลกระทบต่อครอบครัวในอนาคต การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การปรับตัวเข้าสู่เศรษฐกิจนานาชาติ ทำให้มีความต้องการแรงงานมากขึ้น มีการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมในชนบทมาทำงานในเมือง นอกจากนั้นยังมีปัญหาความเหลื่อมล้ำของรายได้ และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของประชากรและครอบครัว จำนวนเด็กลดลง คนวัยหนุ่มสาว วัยกลางคน และ วัยสูงอายุจะเพิ่มขึ้น จะพบครอบครัวในเมืองซึ่งมีบิดามารดาเป็นหัวหน้าครอบครัวเพียงคนเดียว ครอบครัวชนบทที่หัวหน้าครอบครัวอพยพไปทำงานในเมืองหรือต่างประเทศ นอกจากนั้นพบว่าสถิติการหย่าร้าง เพิ่มขึ้นร้อยละ 34 ในรอบ 10 ปี (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเด็กและเยาวชนแห่งชาติ 2537) ผลกระทบอีกประการหนึ่งที่สำคัญคือผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต วิถีชีวิต ค่านิยม และวัฒนธรรมไทยที่เปิดรับอิทธิพลต่างชาติเข้ามาอย่างมาก เน้นการพัฒนาเชิงวัตถุ ดันร่นทางเศรษฐกิจ จนทำให้ครอบครัวขาดการดูแลเอาใจใส่กันและกัน ก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมา

แต่ยังมีข้อโต้แย้งในเรื่องผลกระทบทางเศรษฐกิจต่อครอบครัว โดยที่มัททฤษฎีทางสังคมวิทยาบางท่าน กล่าวถึงผลกระทบของภาวะเศรษฐกิจและสังคมต่อการจัดการในครอบครัวว่าครอบครัวยังมีความมั่นคงอยู่ เนื่องจากเชื่อว่าการเป็นอุตสาหกรรมและกระบวนการของสังคมมหภาคอื่นๆ เป็นเรื่องที่ขาดความเป็นตัวของตัวเองอยู่มาก ที่ยังไม่สามารถส่งผลกระทบกับครอบครัวโดยตรง (Thornton and Fricke cited in Mason 1992) จึงยังเป็นประเด็นที่มีข้อโต้แย้งเชิงทฤษฎี และยังมีขาดข้อมูลเชิงประจักษ์ ที่จะหาข้อสรุปเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว ควรมีการศึกษาค้นคว้าให้เกิดความชัดเจนมากขึ้น

ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความผาสุกของการดำเนินชีวิตครอบครัว

การที่ครอบครัวจะสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างผาสุกนั้น หากมีการวิเคราะห์ระบบ ครอบครัวตามทฤษฎีระบบนั้น จะเห็นได้ว่าครอบครัวเป็นระบบย่อยหนึ่งของสังคมที่อยู่ร่วมกับ ครอบครัวอื่น กลุ่ม องค์กร และสถาบันอื่นๆในสังคม ภายในครอบครัวประกอบด้วยระบบย่อยที่มีสมาชิกแต่ละคน ต่างเพศ ต่างวัยที่อยู่ในครอบครัวเดียวกัน ครอบครัวมีการนำเข้า ปัจจัยจากสิ่งแวดล้อมเพื่อการดำรงชีวิต และการอยู่รอดในสังคม (ดังแสดงในแผนภูมิที่ 1) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและสังคมเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตครอบครัว ครอบครัวจำเป็นต้องหารายได้มาใช้จ่ายเพื่อการอยู่รอด ในขณะที่ประเทศไทยมีการพัฒนาการเป็นอุตสาหกรรมมากขึ้น มีผลต่อการย้ายถิ่น การอพยพแรงงาน และการใช้จ่ายที่เน้นวัตถุนิยมมากขึ้น บางครอบครัวต้องอยู่ในสภาพแยกกันเพื่อไปทำงานต่างถิ่น ทำให้ครอบครัวขาดหัวหน้าครอบครัว ความห่างไกลมักทำให้สัมพันธ์ภาพทางเห็นได้ง่าย บุตรไม่สามารถเกื้อหนุนดูแลบิดามารดาที่แก่ชราได้ใกล้ชิดเช่นในอดีต ขณะเดียวกันปัจจัยด้านค่านิยม ประเพณีไทยที่ปลูกฝังในสังคมไทยและสังคมเอเชียส่วนใหญ่ให้ความเคารพ นอบน้อม กตัญญูต่อผู้ให้กำเนิดอาจมีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากการรับวัฒนธรรมตะวันตกที่มาพร้อมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่ทำให้คนไทยต้องการดำเนินชีวิตที่เป็นอิสระมากขึ้น นอกจากนั้นปัจจัยทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการเมืองและกฎหมายมีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตครอบครัวไม่

แผนภูมิที่ 1 ระบบครอบครัว

ไม่มากนักน้อย โดยที่กฎหมายอาจช่วยยุติปัญหาครอบครัวเชิงนิตินัย แต่ขณะเดียวกันไม่ควรละเลยการให้ความช่วยเหลือด้านจิตสังคมเช่นกัน กฎหมายบางฉบับที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวมาก เช่นกฎหมายทำแท้งยังเป็นกฎหมาย ที่เป็นประเด็นที่มีการขัดแย้งกันในสภานิติบัญญัติมาเกือบทุกสมัยรัฐบาลตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และเป็นข้อสังเกตว่ากฎหมายเสมือนกรอบที่สังคมกำหนดหน้า ที่รับผิดชอบของครอบครัว เพื่อสร้างบรรทัดฐานที่ดี กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวจึงเป็นกฎหมายสำคัญและประชาชนไทยควรรู้และเข้าใจเพื่อปฏิบัติตามกฎหมายได้อย่างถูกต้อง

เมื่อครอบครัวได้นำเข้าสิ่งต่างๆจากภายนอกที่รวมถึง อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ข้อมูลข่าวสาร ฯลฯ เข้ามาสู่ครอบครัวแล้ว ครอบครัวยังใช้แหล่งประโยชน์ที่มีทั้งภายนอกและภายในครอบครัวเพื่อให้ประโยชน์สูงสุด การที่ครอบครัวมีโครงสร้างที่สมบูรณ์ จะช่วยให้ครอบครัวดำเนินชีวิตไปได้ราบรื่นกว่าการที่มีสมาชิกขาดหายไป โดยเฉพาะระยะที่ครอบครัวเลี้ยงดูบุตรวัยต่างๆ สมรรถนะสำคัญของครอบครัวที่ควรส่งเสริม คือความสามารถในการจัดการของครอบครัว ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการจัดการกับสิ่งนำเข้า เพื่อประโยชน์สูงสุดกับครอบครัว ครอบครัวจำเป็นต้องใช้แหล่งสนับสนุนภายนอกครอบครัว เช่นกลุ่มองค์กรในชุมชน และแหล่งประโยชน์ที่เป็นขุมกำลังภายในครอบครัว อันได้แก่ความสมัครสมาน กลมเกลียว และความแข็งแกร่งของครอบครัว ที่จะร่วมกันจัดการและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัวได้

การจัดการครอบครัวที่ดีส่งผลต่อการทำหน้าที่ของครอบครัว ในการตอบสนองความต้องการของสมาชิกในครอบครัว เมื่อสมาชิกได้รับการตอบสนองความต้องการทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคมของสมาชิกทุกคนได้ดีในระยะต่างๆของชีวิตครอบครัว ทุกคนเกิดความพึงพอใจการดำเนินชีวิตครอบครัวของตนเอง ทำให้มีความสุขในการดำเนินชีวิตของครอบครัว

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และการลดขนาดของจำนวนสมาชิกในครอบครัวที่มีผลกระทบต่อการกินดีอยู่ดี พบว่าครอบครัวมีความมั่งคั่งทางการเงิน มีการจ้างสดริ่มากขึ้นกว่าในอดีต รวมทั้งส่งผลต่อสุขภาพมารดาและเด็กในชนบท (Chumratritthirong et al 1988 , Sittitri et al 1991) และจากการสำรวจครอบครัวไทย โดยสถาบันประชากรศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่าการแสดงบทบาทในครอบครัวแยกตามเพศ และการให้ความสำคัญแก่ผู้อาวุโส ยังเป็นค่านิยมเด่นชัดในครอบครัวไทย ความสัมพันธ์ของสมาชิกค่อนข้างใกล้ชิด และส่วนใหญ่ยังให้ความสำคัญต่อการตอบแทนผู้สูงอายุโดยการช่วยดูแลยามแก่เฒ่า (Limanonda et al. 1995)

การที่สตรีที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านมากขึ้น ทำให้ต้องฝากบุตรไว้ภายใต้การดูแลของบุคคลอื่น รวมทั้งการที่ครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น เกิดภาวะขาดแคลนผู้ดูแลเด็กที่เป็นสมาชิกครอบครัว ทำให้เกิดความเครียด ความวิตกกังวลในสตรีที่ต้องทำงานนอกบ้านและมีผลกระทบโดยตรงกับภาวะสุขภาพของเด็กในเชิงลบ (เกริกศักดิ์ 2530 , จริยวัตร และ คณะ 2526 , Ruffolo and Wongboonsin 1996) การเปลี่ยนแปลงของการดำเนินชีวิตครอบครัว ทำให้ครอบครัวมีการปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของบิดามารดา ผู้ดูแลเด็ก เกิดความยากลำบากในการดำรงความสุขของครอบครัว เกิดความตึงเครียด ปัญหาสัมพันธภาพ พบว่าครอบครัวไทย ราวร้อยละ 15 มีการใช้ความรุนแรงในระหว่างคู่สมรสเมื่อเกิดปัญหาขัดแย้งในครอบครัว (Limanonda et al. 1998) ปัญหาสัมพันธภาพและ บรรยากาศความตึงเครียดในครอบครัวนี้ มีผลต่อพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ หรือไม่เหมาะสมในเด็ก เช่น การเสพยาเสพติด การประกอบอาชญากรรม การหนีออกจากบ้าน เป็นต้น (ประณต 2524 , โมหัมมัด และ ถ้วน 2530 , วิไลวัจน์ และ สเกลิน 2527, เทพพนม และ คณะ 2529) เป็นการชี้ให้เห็นความสำคัญของครอบครัวที่มีผลต่อปัญหาดังกล่าว

สรุปและข้อเสนอแนะแนวทางการวิจัย

ความเชื่อที่ว่าครอบครัวไทยปัจจุบันได้รับผลกระทบ จากการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจสังคมที่รุกรานแก้ไข ยังไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจน รวมทั้งยังไม่สามารถอธิบายภาพของครอบครัวไทยที่มีการเปลี่ยนแปลงในระยะต่างๆ พัฒนาการของครอบครัว แต่จากการศึกษาประเทศใน เอเชียที่มีการพัฒนารุดหน้าทางเศรษฐกิจ เช่น ในประเทศไต้หวัน พบว่ามารดามีแนวโน้มที่จะอยู่อาศัยกับบุตรชายเมื่อเข้าสู่วัยชรา (Liu 1988) และเป็นการศึกษาที่มีผลที่สอดคล้องกันในอินเดีย ที่แสดงว่าการอุตสาหกรรมมีแนวโน้มทำให้การอยู่ร่วมกันในครอบครัวของผู้สูงอายุกับลูกหลานเสื่อมถอยไป (Matin cited in Mason 1992) เช่นเดียวกับการที่ ครอบครัวไทยที่มีค่านิยมเรื่องการที่บุตรสาวคนเล็กเป็นผู้ดูแลบิดามารดาค่อยๆ ลดลง ครอบครัวคนชราในลักษณะครอบครัวเดี่ยวจะมีมากขึ้น จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ควรมีการศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมต่อครอบครัวไทยและประเด็นที่ควรได้รับความสนใจได้แก่ แนวทางการป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้น และการแก้ไขปัญหาที่เกิดกับครอบครัวไทยในปัจจุบัน

ดังนั้นจึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะมีการระดมความคิดระหว่างผู้วิจัยสาขาครอบครัวที่เป็นสหมิติ และสหวิทยาการ ค้นหาประเด็นการวิจัยที่ตอบสนองกับความต้องการของประเทศในปัจจุบันและอนาคต เป็นการช่วยหาแนวทางการสนับสนุนความผาสุกให้กับครอบครัวโดยการใช้การวิจัยเป็นพื้นฐาน ซึ่งจะนำประโยชน์มาสู่สังคมไทยต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- เกริกศักดิ์ บุญภาพงศ์ (2530). ปัญหาในการเลี้ยงดูบุตรของสตรีที่ทำงานนอกบ้านในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ : รายงานการวิจัย. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จิราวัตร หมพพิศา และ คณะ (2526). รายงานการวิจัยเรื่องภาวะโภชนาการและบริโภคนิสัยของเด็กวัยก่อนเรียน เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เทพพนม เมืองแมน และ คณะ (2529). อธิปไตยภูมิหลังของครอบครัวที่มีต่อพฤติกรรมเพศสภาวะของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร. วารสารสุขภาพ . 8 (32): 64-77.
- นารี หงษ์จรรยา (2538). การศึกษาสาเหตุสภาพปัญหาของเด็กและเยาวชนเร่ร่อนจรจัด. วิทยานิพนธ์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ประณต บุญยังสิน (2524). การศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ภายในครอบครัวของเด็กที่ทำผิดกฎหมายและเด็กที่ไม่ทำผิดกฎหมาย. วิทยานิพนธ์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- โมหัมมัด อับดุลกาเดร์ และ คำน หนูขาว (2530). รายงานการวิจัยเรื่องบทบาทของสถาบันครอบครัว การศึกษา และ ศาสนาต่อการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชน. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- วิไลรัตน์ กฤษณภูมิ และ สุเกสสินี สุกธีระ (2527). สาเหตุที่ทำให้เด็กในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นเด็กเร่ร่อนจรจัด : กรณีศึกษา. ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2537). ประชากรและการพัฒนาในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: กองวางแผนพัฒนาทรัพยากรมนุษย์.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2539). สรุปสาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544).

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2539). กรอบแนวคิดหลักของแผนพัฒนาฉบับที่ 8 และแนวทางการจัดสรรงบประมาณประจำปี 2540.

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ (2537). รายงานสภาวะเด็กและเยาวชนไทย ประจำปี 2537 . โครงการสนับสนุนของ กองทุนเพื่อเด็กแห่งประเทศไทย.

ภาษาอังกฤษ

Caldwell, J.C. (1980). Mass education as a determinant of the time of fertility decline. *Population and Development Review*, 6(June) : 225-255.

Chamratrithirong, A. ; Yoddumnern-Attig, B. and Singhadij, O. (1988). *The Effect of Reduce Family Size on the Status of Maternal and Child Health in Thailand*. Bangkok : Institute of Population and Social Science Research, Mahidol University.

Fink, S.V. (1995) . The influence of family resource and family demands on the strains and well-being of caregiving family. *Nursing Research*. 44(3) : 139-146.

Friedman, M.H. (1992). *Family Nursing*. New York: Appleton Century Groft.

- Limanonda, B. ; Wongboonsin, K. ; Vibulsresth, S.; and Ruffolo, V.P.
(1995). Summary Report on the General Family Survey. Bangkok :
Institute of Population Studies. Chulalongkorn University.
- Mason, K. O. (1992). Family change and Support of the Elderly in
Asia. Asia Pacific Population Journal. 7(3) : 13-32.
- Raffolo, V.P. and Wongboonsin, K. (1996) Child Care in Thailand :
Determinants and Child Health Consequences. Bangkok : Institute
of Population Studies. Chulalongkorn University.
- Rudi, D. and McLaughing, E. (1993). Social Problem and the Family.
Sage.
- Sattitri W. et al. (1991) Family Size and Family Wellbeing : The
View of Thai Villagers. Bangkok: Institute of Population Studies,
Chulalongkorn University.
-

สรุปผลการสัมมนาวิจัย

เรื่อง ครอบครัวศึกษา : การวิจัยเพื่อความผาสุกของครอบครัว

วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2539

ณ โรงแรมสยามซิตี้ ห้องกลมมาศ

ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

จากการดำเนินการประชุมสัมมนาวิจัยเรื่อง ครอบครัวศึกษา เพื่อเป็นการจัดสัมมนาเพื่อเปิดโอกาสให้นักวิจัยในสหสาขาวิชาร่วมกันศึกษาประเด็นปัญหาการวิจัยครอบครัว และความเป็นไปได้ในการศึกษาวิจัยร่วมกันในอนาคต ในการจัดประชุมครั้งนี้ได้จัดให้มีการอภิปรายหมู่และการเสนอบทความ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 8 ท่าน เป็นวิทยากร จากสถาบันและองค์กรต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาครอบครัว ได้แก่

1. ศจ. ดร.จรรยา สุวรรณทัต	ผู้อำนวยการโครงการพัฒนาสารสนเทศครอบครัวศึกษา
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
2. รศ. ดร. ภัสสร ลิมานนท์	ผู้อำนวยการสถาบันประชากรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. คุณ ศรีสว่าง พัววงศ์แพทย์	ประธานคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน
4. น.พ. ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานติ	ผ.อ.สำนักพัฒนาสุขภาพจิต
กระทรวงสาธารณสุข
5. รศ. วิมลศิริ ชำนาญเวช	คณบดีคณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น
6. รศ.พญ. นิตยา คชภักดี	ผู้อำนวยการสถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล
7. รศ.ดร. รุจา ภูไพบูลย์	ภาควิชาพยาบาลศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์
โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล

ประเด็นการอภิปรายของวิทยากรและผู้ร่วมประชุม

ในการอภิปรายร่วมกันระหว่างผู้เข้าร่วมประชุมภายหลังการอภิปรายหมู่ และการนำเสนอบทความโดยวิทยากรแล้ว โดยสรุปที่ประชุมได้อภิปรายประเด็นการวิจัยที่ควรมีการศึกษาวิจัยในแง่มุมต่างๆได้แก่

1. ประเด็นบทบาทบิดา การรับรู้ และการมีส่วนร่วมของบิดาในการเลี้ยงดูบุตรในครอบครัว การที่บิดามีบทบาทในครอบครัวจำกัด อาจเกิดจากการรับรู้บทบาทบิดาที่ไม่สอดคล้องกับความคาดหวังของสมาชิกในครอบครัว
2. ประเด็นปัญหาการหย่าร้าง ที่ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างของครอบครัว การที่สตรีเป็นหัวหน้าครอบครัวและผลกระทบต่อครอบครัวจากการหย่าร้าง
3. ประเด็นปัญหาการทำแท้ง ที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของสตรี และครอบครัวโดยรวม ซึ่งเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายการทำแท้งในปัจจุบัน
4. ประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับการเกื้อหนุนดูแลผู้สูงอายุ ในระบบสังคมและเศรษฐกิจที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อความเชื่อ ค่านิยม ในการดำเนินชีวิตของครอบครัวไทย ที่อาจมีการเปลี่ยนแปลงการดูแลผู้สูงอายุในสังคมไทย
5. ประเด็นการพัฒนาสถาบันต่างๆในสังคมเช่น สถาบันทางศาสนา สถาบันทางการศึกษา ที่ควรมีส่วนร่วมโดยตรงในการพัฒนาความผาสุกของครอบครัว
6. ประเด็นการสร้างนวัตกรรมที่เหมาะสม ในการช่วยเหลือ ดูแล และพัฒนาครอบครัว ปัจจุบันมีการใช้สื่อในรูปแบบต่างๆ เช่นรายการโทรทัศน์ รายการวิทยุ การจัดประชุม รายการในเคเบิลทีวี ที่เน้นการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาทางเพศ ปัญหาครอบครัว ปัญหาการปรับตัวของสมาชิกในครอบครัว ควรมีการพิจารณาหรือประเมินนวัตกรรมที่มีอยู่ในปัจจุบัน
7. ประเด็นพัฒนาการรับรู้เกี่ยวกับเพศ (Gender awareness) การพัฒนาเพื่อให้เกิดการรับรู้เกี่ยวกับเพศตนเอง และเพศตรงข้าม รวมทั้งการแสดงบทบาททางเพศที่เหมาะสม
8. ประเด็นของการที่บุคคลและครอบครัวมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม แนวทางที่จะให้บุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตน และสังคมโดยรวม เช่นการที่ครอบครัวมีบทบาทในการพัฒนาโรงเรียนใกล้บ้านที่บุตรเรียนหนังสือ หรือชุมชนที่อยู่อาศัยเป็นต้น
9. ประเด็นความไม่ชัดเจนของนิยามศัพท์ของคำว่า ความผาสุกของครอบครัว พบว่ามีการศึกษาและจัดทำดัชนีชี้วัดโดยกรมประชาสัมพันธ์ ทั้งนี้ควรมีการศึกษาประเด็นของนิยามศัพท์ให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น
10. ประเด็นการจัดการศึกษาของเด็กไทย ที่มีผลกระทบท่อการดำเนินชีวิตครอบครัวเมื่อเด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่ พบว่ามีการบรรจุหัวข้อเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตครอบครัวไว้ในหลักสูตรภาคบังคับ แต่ปัญหาด้านประสิทธิภาพการจัดการศึกษายังเป็นประเด็นที่ควรมีการศึกษาต่อไป
11. ประเด็นการช่วยเหลือกลุ่มที่ด้อยโอกาส กลุ่มที่ขาดแหล่งประโยชน์ในครอบครัว เช่น เด็กที่ติดเชื้อหรือไม่ติดเชื้อ HIV และบิดามารดาเสียชีวิตจากโรคเอดส์เป็นต้น ถือเป็นกลุ่มด้อยโอกาสที่ควรได้รับการช่วยเหลือ

12. ประเด็นปัญหากฎหมาย ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตครอบครัว การแต่งงาน การหย่าร้าง การฟ้องร้องระหว่างสามีภรรยาในประเด็นต่างๆ ที่ควรมีการปรับปรุงให้เกิดความเป็นธรรมมากขึ้น
13. ประเด็นความสัมพันธ์หรือสัมพันธภาพ ระหว่างสามีภรรยา และความสัมพันธ์ระหว่างบิดา มารดา และบุตร ที่ควรได้รับการส่งเสริม

ขอบเขตและแนวทางการดำเนินการวิจัยในอนาคต

ที่ประชุมอภิปรายขอบเขตและแนวทางการทำวิจัยครอบครัวศึกษาดังนี้ที่ประชุมเห็นควรให้มีการศึกษา องค์ความรู้เกี่ยวกับครอบครัวเพิ่มเติมเชิงสหมิติ ทั้งนี้เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับครอบครัวเป็นผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่ประชุมมีข้อเสนอแนะให้มีการศึกษาองค์ความรู้ในแง่มุมต่างๆ ได้แก่

- 1.1 การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Perspective) หรือการศึกษาเชิงมานุษยวิทยา ที่ช่วยให้เข้าใจพัฒนาการโดยรวมของครอบครัวไทย ควรมีการศึกษาโครงสร้างของครอบครัว และลักษณะที่แตกต่างซึ่งเป็นพื้นฐาน เช่น ภูมิหลังของพื้นที่นั้นๆ การศึกษาทั้งในแง่ครอบครัวในอดีตและปัจจุบัน ครอบครัว ชนบทและครอบครัวในเมือง เป็นต้น
- 1.2 การศึกษาบทบาทและการรับรู้บทบาท การเปรียบเทียบการให้ความหมายของบทบาทของสมาชิก ครอบครัว อาจชี้ให้เห็นว่าการรับรู้ที่แตกต่าง มีผลให้เกิดพฤติกรรมสมาชิกที่แตกต่างกันความคาดหวังของสมาชิกคนอื่นในครอบครัว
- 1.3 การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของครอบครัวตามวงจรชีวิตครอบครัว หรือตามพัฒนาการระยะต่างๆของครอบครัว จะช่วยให้เห็นปัญหาสำคัญหรือสิ่งรบกวนที่ทำให้เกิดความเครียด ที่เกิดขึ้นในระยะต่างๆของวงจรชีวิตครอบครัว และการใช้แหล่งประโยชน์ต่างๆของครอบครัว การช่วยเหลือครอบครัวในระยะต่างๆของวงจรชีวิตครอบครัว
- 1.4 การศึกษาที่เน้นการสร้างควมรับผิดชอบของครอบครัวต่อสังคมไทย เน้นให้ครอบครัวเห็นความสำคัญที่ครอบครัวมีส่วนสำคัญ ที่ทำให้เกิดปัญหา และจะช่วยสังคมได้อย่างไร
- 1.5 การศึกษาเชิงระบาดวิทยาเกี่ยวกับสิ่งที่เป็ประเด็นปัญหาครอบครัวที่รุนแรงในปัจจุบัน เช่น ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ปัญหาการทารุณกรรมเด็ก ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเพศ ที่เกี่ยวข้องกัครอบครัว เป็นต้น
- 1.6 การศึกษาปัญหาเกี่ยวข้องกับกฎหมายที่มีผลต่อครอบครัว เช่น ในเรื่องการทำแท้งในสตรีตั้งครรภ์ที่ติดเชื้อ HIV กฎหมายลงโทษสามีที่นอกใจภรรยา กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

กับการการอบรมเลี้ยงดูบุตร ซึ่งเป็นหน้าที่ของบิดามารดา และการที่บุตรต้องอุปการะเลี้ยงดูบุพการีเป็นต้น

- 1.7 การศึกษาเกี่ยวกับการดูแลผู้เจ็บป่วย และผู้สูงอายุ (Family Care Giver) ในครอบครัว โดยที่ปัจจุบัน มีความต้องการการดูแลผู้เจ็บป่วยเรื้อรังและผู้สูงอายุที่บ้านมากขึ้น ควรให้การสนับสนุน ดูแลให้ครอบครัวสามารถให้การดูแลที่ต้องการพึงพาได้อย่างเหมาะสม
- 1.8 การศึกษาวิจัยในอนาคตควรเน้นการวิจัยเพื่อการพัฒนา (Research and Development) ที่ให้ความสำคัญในแง่ต่างๆดังนี้:
 - 1.8.1 การส่งเสริมความสุขของครอบครัวที่เน้นความสามารถในการจัดการ การปรับตัว และการเผชิญปัญหาของครอบครัว
 - 1.8.2 การป้องกันปัญหาครอบครัว โดยอาจดำเนินการในกลุ่มที่มีแนวโน้มที่อาจมีปัญหาเกิดขึ้น
 - 1.8.3 การฟื้นฟูสภาพครอบครัวที่ได้รับเหตุรุนแรงใดๆ ที่ก่อให้เกิดความผิดปกติไปแล้ว ช่วยให้สามารถฟื้นคืนสภาพได้อีกครั้ง
- 1.9 ควรมีการศึกษาเพื่อการจำแนกและการให้การดูแลครอบครัว โดยอาจจำแนกครอบครัวออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่
 - 1.9.1 ครอบครัวเข้มแข็ง ครอบครัวประเภทนี้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างดี มีความสุข ควรศึกษาว่าอะไร หรือควรทำอะไรจึงจะทำให้ครอบครัวมีความเข้มแข็งเป็นพิเศษ
 - 1.9.2 ครอบครัวปกติ ที่อาจดำเนินชีวิตได้อย่างธรรมดาโดยทั่วไป
 - 1.9.3 ครอบครัวกลุ่มเสี่ยงหรือด้อยโอกาส ซึ่งกลุ่มนี้ควรเน้นการให้ความช่วยเหลือที่สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่ม
 - 1.9.4 ครอบครัววิกฤต นวัตกรรมที่น่าสนใจในกลุ่มนี้ควรเป็นนวัตกรรมเพื่อการฟื้นฟูสภาพ อาจมีการศึกษาเป็น Cohort study เพื่อตอบคำถามการวิจัยระยะยาว และ การศึกษาเกี่ยวกับผลของ intervention ที่ให้ อาจทำเป็น การศึกษา Cross sectional study (R & D) ที่ได้ประโยชน์ทันทีสำหรับการนำมาใช้ต่อไปทั้งนี้ เกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่งประเภท 4 ประเภทดังกล่าว ควรใช้เกณฑ์วัด
 - ปัญหาสุขภาพจิต (Mental Health Problem)
 - ปัญหาพฤติกรรม (Behavioral Problem)
- 1.10 การศึกษาวิจัยครอบครัวในอนาคต ควรเน้นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Approach) โดย

หาแนวทางทำให้ครอบครัวมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่จะทำให้ครอบครัวมีความสุขขึ้น โดย